

Açık Erişim Kavramı ve Gelişmekte Olan Bir Ülke Olarak Türkiye İçin Anlamı

Hülya Dilek-Kayaoğlu*

Öz

Basılı dergiler aracılığı ile gerçekleşen bilimsel iletişim sürecinde yaşanan sorunlar, özellikle dergi krizi olarak da adlandırılan ticari dergilerdeki keyfi ve aşırı fiyat artışları, bilimcileri, inisiyatifi ele alıp, basılı dergi yayıncılığı sürecini yeniden gözden geçirmeğe yöneltmiştir. World Wide Web'deki hızlı gelişmelerin bir tür katalizör işlevi görmesiyle de, basılı dergi yayıncılığının fiyat artışlarını besleyen çerçeve koşullarını değiştirecek yeni elektronik yayıncılık modelleri tartışılmağa başlanmıştır. Bu bağlamda, bilimsel makalelere ücretsiz ve engelsiz erişim fikrine dayanan açık erişim kavramı ortaya atılmış; bu kavrama dayalı olarak da yeni elektronik yayıncılık modelleri denenmeye başlanmıştır.

Bu makalenin amacı da, açık erişim kavramını, ortaya çıkış nedenlerini ve gelişimini irdeleyerek, açık erişim fikrine dayalı elektronik yayıncılık modellerinin, gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye için ne anlama geleceğini bir giriş çalışması kapsamında sorgulamaktır.

Anahtar Kelimeler: *Açık erişim, açık erişim dergileri, açık erişim arşivleri, bilimsel iletişim.*

Open Access Concept And Its Meaning For Turkey as a Developing Country: An Introduction

Abstract

The problems experienced in the scholarly communication process have led scientists to review the printed periodicals publishing system. The new electronic publishing models, which would alter the framework nurturing the price increases of printed periodicals publishing, have been started to be discussed with the rapid developments in the World Wide Web, which functions as a sort of catalyst. In this respect, the concept of open access, based on the idea of unrestricted access to scholarly reserch, has been set forth.

The main purpose of this article is to discuss the concept of open access, the reason for its emergence and its meaning for Turkey as a developing country in the context an introductory discussion.

Keywords: *Open access, open access journals, open access archives, scientific communication*

---

* Yard.Doç.Dr. Hülya Dilek-Kayaoğlu, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü. (dilekh@istanbul.edu.tr)

1. Açık Erişim Kavramının Ortaya Çıkış Nedenleri

Bilimsel dergiler, 17. yüzyılın ortalarından bu yana başlangıçtaki işlevlerine yenilerini de ekleyerek gelişmişlerdir. Bugün, bilimsel dergilerin dört önemli işlevi vardır. (Kim, 2001:36; Boyce, 2000:404; Rowland, 1997:1). Bunlar:

- Güncel gelişmelerden haberdar etmek
- Herhangi bir bilimsel katkının kim tarafından ve ne zaman yapıldığını belirlemek
- Hakem aracılığıyla kalitenin güven altına alınmasını sağlamak
- Arşiv işlevi görmek

Bilimsel dergilerin, okurları güncel gelişmelerden haberdar etme işlevi, hem derginin yayımlanma sürecindeki yavaşlık, hem de makalelerin çok sayıda dergiye yayılmış olması nedeniyle yara almaktadır. Ulrich'e göre, dünya çapında, yaklaşık 43.500 bilimsel dergi yayınlandığı, bunlar arasında hakemli olarak belirtilenlerin de 21.000'i geçtiği düşünülecek olursa (Tenopir, 2004:1), bu işlevin gerçekleştirilmesindeki zorluk kolayca görülür. Ayrıca, kaliteyi güven altına alma işlevi de, hakem mekanizmasıyla ilgili sorunlar nedeniyle eleştirilmektedir. Bu sorunlara, bilimsel dergi fiyatlarındaki aşırı ve keyfi artış da özellikle eklenmelidir. Gerçi, bilimsel dergi yayıncılığının tarihi, bilimsel dergilerin işlevlerine, kâr amacının sürekli olarak eşlik ettiğini göstermektedir (Thorin, 2003:4); ancak, bilimsel dergi fiyatları son 20 yılda o kadar aşırı artmıştır ki, bu artış hem enflasyonun çok üstünde kalmış, hem de kütüphane bütçeleri aynı oranda artmamıştır.

Fen, teknoloji ve sağlık bilimleri alanlarındaki yabancı dergilerin fiyatlarında yaklaşık son 15 yıldır yoğun olarak yaşanan ve kökleri 20. yüzyılın 2. yarısına kadar inen bu keyfi ve hızlı fiyat artışı, literatürde "dergi krizi" olarak adlandırılır (Thorin, 2003:2). Bu krizi başlangıçta "kütüphane krizi" olarak adlandıranlar da olmuştur. Ancak kütüphane krizi ifadesi, sorunu yalnızca mali bir sorun olarak görmek, bir açıdan da küçümsemek anlamına gelir. Oysa dergi krizi, araştırma sonuçlarının geniş çevrelere ve hızla yayımının gerçekleşmesinde yaşanan yapısal sorunun bir ifadesidir, kısaca bilimsel iletişim sürecindeki bir tıkanmaya işaret etmektedir (Dilek-Kayaoğlu, 2004:61). Bilimcilerin katkılarıyla ortaya çıkan basılı bilimsel dergiler, kütüphanelerce ticari yayıncılardan tekrar, üstelik de aşırı yüksek abonelik ücretleri ödenerek adeta yeniden satın alınmaktadır. Willis (1995), basılı dergi yayıncılığındaki bu çarpık durumu, Tablo 1'de şöyle gösterir:

İşlev	Gerçekleştiren	Ödeme yapan	Katma Değer
araştırma yapmak	bilimci	üniversite	yeni bilgi
makale yazmak	bilimci	bilimci	bilginin yayımı
denetimi sağlamak	bilimci	bilimci	kalite
yayınlamak	yayıncı	abone	yapı
pazarlamak	yayıncı	abone	haberdar etmek
dağıtmak	yayıncı	abone	kolaylık
yararlandırmak	kütüphane	üniversite	erişilebilirlik

Tablo 1: Basılı Dergi Sistemindeki Roller

Bu tabloya göre, bir bilimcinin, bilimsel bir dergiye gönderdiği yazısının bilimsel denetimini yine bir meslekdaşı yapar. Yayıncıysa, yayınlama, pazarlama ve dağıtım işlevlerini gerçekleştirir, ama maliyetini aboneden karşılar. Kütüphanelerse, dergilere abone olarak erişimi mümkün kılarken, abonelik ücreti yanında, dergiye erişimi sürekli kılmanın maliyetini de üstlenirler.

Böylece, araştırma kurumları, hem araştırmacıyı istihdam edip, hem de ona araştırma projesinde gerektiğinde mali olarak destek sağladıktan sonra ortaya çıkan ürünü tekrar, üstelik de fahiş fiyatlarla satın almak zorunda bırakılır. Araştırma, eğer kamu kaynaklarıyla finanse ediliyorsa, devlet kendi araştırma sonuçlarını yeniden satın alıyor demektir.

Yaklaşık 1970'lere kadar basılı dergi sisteminin yukarıda belirtilen çarkları sorun çıkarmadan işlerken, daha sonra bilimsel derginin ticari yayıncılar tarafından piyasa ekonomisi dinamikleri içinde bir mala dönüştürülmesi, aşırı fiyat artışlarını da beraberinde getirmiştir. Dergi fiyatlarındaki aşırı artışın birbirini besleyen değişik nedenleri vardır (Dilek-Kayaoğlu, 2004:45-49). Burada bu nedenler ele alınmayacaktır. Fakat bilimsel basılı dergi yayıncılığında yaşanan aşırı fiyat artışlarının elektronik ortamda da katlanarak devam ettiği mutlaka vurgulanmalıdır. Tekel konumuna gelen büyük ticari yayıncıların, etkinliklerini elektronik ortamda da benzer mantık içinde sürdürmeleri yalnızca bu krizin derinleşmesine imkan sağlamaktadır (Thorin, 2003:5; Guédon, 2001:10-14). Çünkü, büyük ticari yayıncılar, elektronik ortamı mevcut kâr paylarını artıracak stratejiler geliştirerek kullanmaktadır; örneğin, yayınladıkları basılı dergileri kısmen ya da tamamıyla, elektronik ortamda bir paket haline getirerek pazarlayıp tek bir fiyat üstünden satma stratejisini izlemeye başlamışlardır.

Frazier'ın (2001) "Kârlı İş" (Big Deal) olarak ifade ettiği bu strateji, erişilen dergi sayısının fazlalığı ve muhatap alınan tek bir firma olması açısından başlangıçta kütüphanecilerce de benimsenmiş; bu nedenle kütüphaneciler hem dermelerini kullanıcı ihtiyaçlarına göre oluşturma işlevini ellerinden kaçırmış, hem de yayıncının dergi kullanımını denetim altına almasına ortam sağlayarak etki değeri (impact factor) etrafındaki kısır döngünün tekrarlanmasına yol açmışlardır. Cornell Üniversitesi, Harvard Üniversitesi ve Maryland Üniversitesi kütüphane yöneticileri, üniversite senatolarını da bilgilendirerek, bu tür paketler yerine, dergi dermesini birebir seçerek oluşturmayı yeğlediklerini kamuoyuna duyurmuşlardır (Johnson, 2004:5). Fakat "Kârlı İş" yayıncılığı hem dünyada, hem de ülkemizde hâlâ oldukça yaygındır.

Görülüyor ki, "basılı dergi sisteminin temelinde yatan ve dergi krizine yol açan koşullar, elektronik ortamda da aynı kaldığı sürece, dergi krizinin ticari yayıncılarca daha da derinleştirilmesine olanak sağlanmış olunacaktır. "Çünkü gelişmekte olan ülkelerin hep hissettiği, ancak gelişmiş ülkeleri de son 15-20 yıldır vuran "dergi krizi" özünde yalnızca bilginin bulunduğu ortamla ilgili bir sorun değildir. Bu nedenle bilimsel dergi yayıncılığının temelinde yatan sorunları yaratan çerçeve koşullar değiştirilemediği sürece, tek başına basılıdan elektronik ortama geçiş, sorunların yalnızca katlanarak artmasına neden olacaktır" (Dilek-Kayaoğlu, 2004 :61).

Dergi fiyatlarındaki aşırı ve keyfi artışı ilk fark eden meslek grubu olan kütüphaneciler, soruna bilimcilerin dikkatini çekerek onların inisiyatifi ele almalarına da yol açmışlardır. Böylece, bilimciler, bilimsel basılı dergi yayıncılığının temelinde yatan ve fiyat artışlarını besleyen çerçeve koşulları değiştirecek ve bilimsel bilgiye ücretsiz ve engelsiz erişimi sağlayacak yaklaşımları, elektronik ortamdaki gelişmelerin bir tür katalizör işlevi görmesiyle, uygulamaya geçirmeğe başlamışlardır. Bu yaklaşımlardan biri de açık erişim kavramıdır ve bu kavrama dayalı olarak yeni bilimsel elektronik yayıncılık modelleri geliştirilmektedir. Bailey'in hazırladığı Açık Erişim Bibliyografyası (*Open Access Bibliography...*, 2005), açık erişim kavramının bilimciler arasında hararetle tartışılan güncel konulardan biri olduğunu ve bu konuda üretilen belgelerin kritik bir yoğunluğa ulaştığını açıkça ortaya koyar.

2. Açık Erişim: Tanım

“Açık kaynak kodu”, “açık radyo”, “açık toplum” günlük hayatımızda karşılaştığımız görece yeni ifadelerdir. Bu ifadeler, değişik konu alanlarında belki de benzer nedenlerle bir açıklık arayışı içinde olduğunun bir göstergesi olarak düşünülebilir.

Açık terimi, ilk anda engelsizliği akla getirir; ama, ”... çalışır, işler durumda olan..., gizli saklı yönü bulunmayan..., gerçek” anlamlarına da gelmektedir (Püsküllüoğlu, 1995: 35). Açık erişim kavramının anlamı ise, gelişim aşamasındaki tüm girişimlerde olduğu gibi kimin konuştuğuna bağlı olarak bazı değişiklikler göstermektedir (Johnson, 2004:10).

Açık erişim hareketinin gelişim aşamaları incelendiğinde, bu konuya yön ve hız veren bir çok belgenin yaratıldığı görülür. Açık erişim kavramının anlamına özellikle değinen 3 önemli belge vardır. Bunlar, en eskiden yeniye doğru: *Budapeşte Açık Erişim Girişimi* (Budapest open access initiative, 2002), *Açık Erişim Yayıncılığı Üzerine Bethesda Bildirimi* (Bethesda statement on open access publishing, 2003) ve *Fen ve İnsan Bilimlerindeki Bilgiye Açık Erişim Üzerine Berlin Bildirgesi*'dir (Berlin declaration on open access to knowledge in the sciences and humanities, 2003). Bu belgelerdeki tanımları ele almak, aynı zamanda açık erişim kavramının anlamını ve ele alınışını ortaya koyacaktır.

Soros'un desteklediği Açık Toplum Enstitüsü, 2001 yılı Aralık ayı başında açık erişimi desteklemek üzere Budapeşte'de bir toplantı düzenler. Toplantıya katılanların hepsi açık erişim kavramını kullanmazlar ama, bu toplantı, 2002 yılı Şubat'ında Budapeşte Açık Erişim Girişimi'nin ortaya çıkmasına neden olur. Bu girişimle açık erişim kavramı ilk kez düzgün bir biçimde (Velterop, 2005:4), aşağıdaki gibi tanımlanır:

“Bu yayınlara [hakemli dergi makaleleri kastediliyor] ‘açık erişimle’, onların kamu İnterneti, üzerinden ücretsiz olarak elde edilebilirliğini kastediyoruz; [açık erişim], herhangi bir kullanıcının bu makaleleri okuma, bilgisayarına indirme, çoğaltma, dağıtma, basma, tarama ya da tam metinlerine link verme, dizinleme, veri olarak yazılımlara aktarma, ya da mali, yasal ve internetin kendisine erişim sağlama dışında herhangi bir teknik engel olmaksızın diğer başka yasal kullanımlarına izin verilmesidir. Çoğaltma ve dağıtım konusundaki tek sınırlama ve bu alandaki telif hakkı için tek rol yazarlara, çalışmalarının bütünlüğü üzerinde denetim ve uygun bir biçimde kabul görme ve atıflama hakkını vermelidir “ (Budapest open access initiative, 2002)

Bu tanım, açık erişimin yalnızca makalelere ücretsiz erişme fikrine dayanmadığını, aynı zamanda yazarına uygun bir biçimde atıf yapıldığı sürece, bu makalelerin değişik amaçlı kullanımına ve yayımına izin verildiğini göstermektedir. Çünkü bilimsel bir makalenin yazarı için para değil, yazdığı makalenin uyandıracığı yankı önemlidir. Yukarıdaki tanımda eksik olan ise, bilimsel makalelerin açık erişim arşivlerinde depolaması konusu ile uzun süreli koruma konusudur (Suber, “How...”, 2003).

Budapeşte Açık Erişim Girişimi'nden 14 ay sonra, 11 Nisan 2003 tarihinde ABD'de, Howard Huges Tıp Enstitüsü'nde, bilim derneklerini, bilimcileri, kütüphanecileri ve yayıncıları bir araya getiren bir günlük bir toplantı düzenlenir. Toplantıda tartışılan konular yaklaşık 2 ay sonra Haziran 2003'de Açık Erişim Yayıncılığı Hakkında Bethesda Bildirimi olarak adlandırılan bir belgeyle kamuya açıklanır (Velterop, 2005:4; Bethesda statement on open access publishing, 2003).

Bethesda Bildirimi'ne göre, “bir açık erişim yayını¹ aşağıdaki 2 koşuldan birini karşılayan yayındır:

¹ Açık erişim, herhangi bir dergi ya da yayıncıyı gerektirmeksizin bireysel çalışmalarını da kapsar.

“1. Yazar(lar) ve telif hakkı sahibi (sahipleri), tüm kullanıcılara [eserlerine] ücretsiz, geri alınamaz, dünya çapında, sürekli erişim hakkını ve [eseri] çoğaltma, kullanma, dağıtma, aktarma ve kamuya gösterme, [ayrıca] kaynağını² tam vermek koşuluyla, sorumluluğu üstlenilebilecek her türlü amaç için herhangi bir dijital ortamda eserin türevlerini oluşturma ve dağıtma izni yanında, sınırlı sayıda kopyayı kişisel kullanım için basma hakkını verir.

2. Bir eserin tam bir sürümü, tüm ek materyalleriyle birlikte ve yanına yukarıda belirtilen izin belgesi de eklenerek, yayınından hemen sonra uygun bir standart elektronik formatta ve bir akademik kurum, bir bilim derneği, bir hükümet kuruluşu ya da yerleşik bir başka kurum tarafından desteklenen, açık erişimi, sınırsız dağıtımını, karşılıklı işlerliği ve uzun süreli arşivlemeyi gerçekleştirmeğe çalışan en az bir çevrimiçi arşivde depolanır. (Biomedikal bilimler için PubMed Central böyle bir arşivdir). “ (Bethesda statement on open access publishing , 2003).

Bethesda Bildirimi’nde yapılan tanımı, Budapeşte Açık Erişim Girişimi’nde yapılandırılan ayıran, “sınırlı sayıda kopyayı kişisel kullanım için basma hakkı” ifadesidir. Çünkü, bu ifade, makalelerin ticari amaçlı olarak yaygın bir biçimde kullanılmasını engellemek üzere, bilim derneklerine ve yayıncılara uygun bir seçenek sunmaktadır. Oysa, örneğin ilaç şirketleri, kendilerine bu konuda bir ayrıcalık tanınması için yayıncıya bizzat ödeme yaparak, makaleleri ilaç tanıtımları için yaygın bir biçimde kullanmaktadırlar (Velterop, 2005:5).

2003 Ekim Ayı’nda Max Planck Kurumu tarafından Berlin’de düzenlenen açık erişim konulu bir toplantının ardından, *Fen ve İnsan Bilimlerinde Bilgiye Açık Erişim Üzerine Berlin Bildirgesi* üretilir (*Berlin declaration...*,2003). Bu Bildirge’yi, Alman araştırma kurumları ağırlıklı olmak üzere, diğer uluslararası araştırma kurumları da imzalar. İmza süreci, dünyanın dört bir yanından katılımcılarla hâlâ sürmektedir.

Berlin Bildirgesi, açık erişimi, ifadeleri güçlendirici birkaç ek sözcük dışında aynen Bethesda Bildirimi’ndeki gibi tanımlar. Buna göre, hem Budapeşte Açık Erişim Girişimi’nin, açık erişim tanımlarının kaynağı olduğu kolaylıkla görülür. Velterop (2005:6), bu belgelerde 3 temel kesişme noktası belirler. Bunlar:

- Bilimsel makalelere İnternet üzerinden ücretsiz erişim sağlanması.
- Kişilere, yazara doğru ve eksiksiz biçimde atıf yapmak koşuluyla, makaleleri kullanma, çoğaltma ve yayma izninin verilmesi.
- Makalenin, uygun bir elektronik formatta, uzun süreli olarak açık erişim ilkelerine uygun bir arşivde depolanması.

Öyleyse, açık erişim kavramından amaçlanan öncelikle bilimsel makalelerin kişilere ‘ücretsiz’ olarak sunulmasıdır. Burada, kamu destekli de olsa askeri araştırmaların, patent alacak keşiflerin ya da kitap gibi telif ücreti alınacak yayınların açık erişim kavramı dışında tutulabileceği belirtilmelidir (Suber, 2004-2005). Ayrıca, “ücretsiz” teriminden, hizmetin maliyetsiz olduğu değil, maliyetin kullanıcıya yansıtılmadığı anlaşılmalıdır. Diğer yandan, açık erişimden, hem telif haklarından ve lisans anlaşmalarından, hem de donanım ve yazılım kullanımından kaynaklanan engellerin aşılmasını amaçlanır. Suber’a göre (“How...”, 2003; “Removing...”, 2003), bu engeller o kadar karmaşıktır ki, aynı eser için

² Şimdiye kadar olduğu gibi, telif hakkı kanunundan çok bilimsel topluluğun standartları, yayınlanmış bir çalışmanın sorumlu kullanımına ve uygun biçimde aiflanmasına geçerlilik kazandıran mekanizmaları sağlamayı sürdürülecektir.

farklı kullanıcılar, farklı zaman, yer, kurum ve durumda farklı engellerle karşılaşabilirler! Son olarak da kamu kaynaklı eserlerin belirli standartlara sahip bir yerde arşivlenmesi yetmez, uzun süreli olarak korunmasını sağlamak da gereklidir.

Budapeşte, Bethesta ve Berlin belgelerindeki tanımlarda açık erişim, bilginin pratik kullanımıyla ilgili uygulamalar açısından ele alınmaktadır. Bu belgelerde, açık erişimin hangi işletme modelleriyle nasıl gerçekleştirileceği ve sürdürülebilir kılınacağına doğal olarak değinilmemektedir. Çünkü bu bağlamda tek bir reçete ile tüm bilim topluluklarının ihtiyaçlarına yanıt verilmesi düşünülemez. Bilim toplulukları kendi ihtiyaçlarına göre farklı işletme modelleri çerçevesinde hareket edeceklerdir (Johnson, 2004:11).

3. Açık Erişim Yayıncılık Modelleri

Willinsky (2003), açık erişim fikrine dayalı 9 işletme modelinin uygulamada olduğunu belirlemiştir. Bu işletme modelleri incelendiğinde, açık erişim fikrinin, Budapeşte Açık Erişim Girişimi'nde ifade edilen 2 temel model etrafında çeşitlenerek uygulamaya geçirildiği görülür. Bu modeller:

1. Açık Erişim Dergileri (Open Access Journals)
2. Kişisel Arşivleme (Self-archiving)

Açık erişim kavramı bağlamında bilimsel makalelere ya açık erişim dergileri içinde yayımlandıklarında, ya da erişim engeli olmaksızın uzaktan taranabilir, elektronik arşivlerde depolandıklarında ücretsiz olarak erişilecek ve değişik amaçlı kullanımları gerçekleştirilecektir (Swan ve Brown, 2004:8).

3.1. Açık Erişim Dergileri

Açık erişim dergilerinin ortak özelliği, içeriklerini ücretsiz ve elektronik olarak okurlarına açmalarıdır. Yapılan bazı ön araştırmalar, açık erişim dergilerinin etki değeri açısından en azından ticari dergiler kadar iyi olduğuna dikkat çekmektedir (*Open Access Bibliography*, 2005:XIX; Testa ve McVeigh: 2004). Swan ve Brown'un (2004: 34-36) yaptığı çalışma ise, makalesini bir kez açık erişim dergisinde yayınlamış olan yazarların % 71 oranında bu uygulamaya devam edeceklerini ve yazarların açık erişimin etki değeri oranlarını yükselttiğine inandıklarını göstermiş; buna karşın kalite kontrolü, kariyeri destekleme, telif hakları ve bilim kurumlarının yayıncılık etkinliklerine zarar verme kaygılarını taşıdıklarını da ortaya koymuştur.

Açık erişim dergileri için uygulamada 4 değişik işletme modeli bulunmaktadır (Swan ve Brown: 2004:8-9). En basit modelde, üniversitedeki bir bölüm, bir açık erişim dergisinin yayını başlatıp sürdürür. Bölüm, üniversitenin sunucusunu kullanarak salt elektronik açık erişim dergisini yayınlar, hakem sürecine dayalı olarak baskıya hazırlar ve ücretsiz olarak diğer meslektaşlarının kullanımına sunar.

Bu modelin çeşitlendirilerek uygulamaya konulduğu da görülür. Çoğunlukla da açık erişim dergileri, farklı kurumlardan ya reklam alarak, ya ödenek sağlayarak, ya da sponsorluk mekanizması kullanarak mali kaynak bulmakta ve böylece işletme giderlerini karşılayabilmektedir.

Açık erişim dergilerince uygulanan bir başka işletme modelinde ise "ticari" bir yaklaşım benimsenir. Bu modelde, yazar makalesini yayınlamak üzere makale başına ücret öderken, yayıncı da makalenin ücretsiz ve elektronik olarak erişilebilir kılınmasını sağlamaktadır. The Public Library of

Science ve BioMed Central dergileri bu tür işletme modeline örnek olarak verilebilir. Suber (2004-2005), günümüzde açık erişim dergilerinin yalnızca % 47'sinin, yazardan makale başına ücret aldığını belirtir.

Bazı açık erişim dergi yayıncıları, kurumsal üyelik adlı bir mekanizma oluşturmuş; kurumsal üyelik ücretini veren kurumların yazarlarından ayrıca ücret almama yoluna gitmişlerdir. Bu uygulama açık erişim dergilerinin mali sorunlarına uzun vadeli yapısal bir çözüm getirmekten uzaktır. Fakat geçici bir mali destek olarak açık erişim yayıncılığının yaygınlaşıp gelişmesini cesaretlendirici bir çözümdür (Johnson, 2004:21).

Açık Toplum Enstitüsü'nün desteğiyle Lund Üniversitesi Kütüphaneleri tarafından yayınlanmaya başlayan Açık Erişim Dergileri Rehberi de bir açık erişim yayınıdır (*The Directory of Open Access Journals*, 2003-). Bu rehberde, 2005 Ekim ayı sonu itibariyle aralarında 31 adet Türkçe derginin de (ikinci ya da üçüncü dil olarak da) bulunduğu 1900 açık erişim dergisi listelenmektedir.

Brezilya için SciELO, Latin Amerika ve Karayipler için BIREME, Türkiye, Brezilya, Hindistan ve Şili gibi gelişmekte olan ülkelere 30'u aşkın derginin yer aldığı Bioline International ve Hindistan'daki bilim kurumlarının açık erişim yayınları burada anılmalıdır. Bioline International, ticari dergilerin nasıl açık erişim dergilerine dönüştürüleceği konusunda danışmanlık da yapmaktadır. Açık Toplum Enstitüsü de bu dönüşümü açıklayan rehberler yayınlamıştır. (Chan ve Costa, 2005:149-150.157)

Ayrıca, pahalı dergilere abone olamayan çok yoksul ülkelerin bu dergilere ücretsiz ya da indirimli erişim sağlamasını amaçlayan Access to Global Online Research in Agriculture (AGORA), ya da Health InterNetwork Access to Research Initiative (HINARI), Electronic Information for Libraries.net (eIFL.net), Programme for the Enhancement of Research Information (PERI) gibi örgütlenmeler de vardır. Ancak bunlar, doğrudan açık erişim kavramı içinde değerlendirilemezler. Çünkü, bu etkinlikler, bağışlar ya da uluslararası yardımlar olmadan gerçekleştirilemez ve süreklilikleri sağlanamaz (*Open Access Bibliography*, 2005; Arunachalam, 2003:19-20).

3.2. Kişisel Arşivleme (Self-Archiving)

Açık erişimi desteklemek için makalelerin mutlaka açık erişim dergilerinde yayınlanması gerekmez. Henüz yayınlanmamış yazılar ya da geleneksel yöntemle yayınlanan makaleler, elektronik arşivlerde biriktirilip kullanıma sunulabilir. Böylece, kişisel arşivleme kavramıyla karşılaşırız. Kişisel arşivleme kökleri eskilere dayanan bir fikirdir. Bilgisayar bilimleri alanında, yazılarını daha yayınlanmadan önce meslektaşlarına gönderen bilimciler, hem araştırmalarını duyurma, hem de yazıya son halini vermek üzere fikir almak vb. nedenlerle bu uygulamayı 20.yüzyılın ilk yarısından başlayarak basılı ortamda yaygın bir biçimde kullanmışlardır. Elektronik ortamdaki gelişmeler uygulamanın basılı ortamdaki elektronik ortama taşınmasına neden olmuştur (Kling, 2004:597; Swan, 2005:5).

Bu bağlamda kişisel arşivleme kavramı üç değişik yolla hayata geçirilebilir (*Open Access Bibliography...*, 2005). Bunlar:

1. Kişisel Web Sayfaları: Bilimciler, ticari dergilerde yayınlanmış bilimsel makalelerini, kendi web sayfalarında açık erişimli kılabilirler. Yazarlar bir kurumdan diğerine geçiş yaptıklarında, emekli olduklarında ya da başka nedenlerle hayatlarında bir değişiklik olduğunda kişisel web sayfalarının istikrarlı bir açık erişim aracı olarak kullanılmayacağı da şimdilik kolayca söylenebilir.

2. Kurumsal Arşivler: Kişiler yerine kurumlar bilimsel araştırma sonuçlarını açık erişime açarsa, kurumsal arşivler kavramıyla karşılaşırız. Yazarların, kurumlarından bu konuda bir istek olduğunda

makalelerini kurumsal arşivlere göndermeye gönüllü oldukları ve kurumsal arşivlerin tamamlayıcı bir hizmet olarak algılandığı görülmektedir (Swan ve Brown: 2004:56.69). Yayıncılar da, yazarların makalelerini kurumsal arşivlere göndermelerine çoğunlukla izin vermektedir.

3. Konusal (subject-based) Arşivler: Arşivler yalnızca kurumları değil; belirli bir konuyu/konuları temel alacak biçiminde de örgütlenebilir.

Açık erişim bağlamında, kurumsal ya da konusal arşivlere gönderilen eserler, henüz yayınlanmamış bilimsel yazılar ya da yayınlanmış hakemli makalelerdir. Ancak, yazarları uygun gördüğü sürece, tezler, ders kitapları, öğrenim nesnelere, görsel-ışitsel materyaller, kurumsal kayıtlar ve başka dijital dosyalar da bu arşivlerde yer alabilir (Suber: 2004-2005).

Kurumsal ya da konusal arşivlerde biriktirilen bu makaleler, uzaktan kolayca taranıp bulunabilsin diye Açık Arşivler Girişimi Üstveri Hasat Protokolü'na uyumlu bir yazılım kullanılarak depolanırlar. Açık Arşivler Girişimi Üstveri Hasat Protokolü, Açık Arşivler Girişimi'nin bir ürünüdür. Bu Girişim'in, "...ana amacı da dünyada çok sayıdaki dağınık, birbirlerinden farklı sayısal ortamda saklı materyale, farklı erişim yazılım ve standartlarına sahip kullanıcı ve kurumlar arasında iletişim kurmak, bunun için gerekli teknik altyapıyı sağlamaktır" (Karasözen, 2003:4). Açık Arşivler Girişimi Üstveri Hasat Protokolü de farklı yerlerde depolanan üst veriyi bir araya getirdiği için "hasat" terimi ile adlandırılmıştır (Küçük ve Al, 2001).

Southampton Üniversitesi'nin Eprints'i ve MIT tarafından geliştirilen DSpace, Açık Arşivler Girişimi Üstveri Hasat Protokolü-uyumlu en bilinen ve en yaygın biçimde kullanılan yazılımlardır. Bu yazılımlarda biriktirilen eserler, hem Google gibi daha iyi bilinen, hem de Michigan Üniversitesi'ndeki OAIster gibi (<http://OAIster.umdl.umich.edu/o/OAIster/>) bir arama motoru aracılığı ile küresel olarak taranabilmektedir (Chan, Kirsop, Costa, Arunachalam, 2005:5).

Brody'nin (2005) Kurumsal Arşivler Rehberine göre (Institutional Archives Registry) Ekim sonu itibariyle dünyada değişik türlerde 542 açık erişim arşivi vardır. OAIster'a göre ise 549 kurumdan yaklaşık 5.9 milyon kayıt birikmiştir.

Açık erişim kavramı yukarıda belirtilen 2 ana model ve türevleri aracılığıyla uygulamaya konulmuştur. Açık erişim yaklaşımı bir tür deneme sürecindedir. Kanımca getirilen en önemli eleştiri ise, bilimsel iletişim sürecinin bilim alanlarına göre değişiklik gösterdiği, bu nedenle de her bilim dalının kendi gelenekleri çerçevesinde iletişim kurduğunun gözönüne alınmadan, açık erişimin tek bir model olarak öne sürülmesidir (Thorin, 2003:11-13; Kling ve McKim, 2000; Keller, 2001).

5.Açık Erişim ve Uluslararası Gelişmeler

Açık erişim kavramı, bir yandan uluslararası düzeyde, Birleşmiş Milletler, (*World...*, 2003; 2005), Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü ("Science...", 2004) ve Uluslararası Kütüphane Dernekleri ve Kurumları Federasyonu (IFLA, 2003), gibi örgütlerden, öte yandan da ABD, Avustralya, Kanada ve Birleşik Krallık, Avustralya gibi gelişmiş ülke hükümetlerinden destek görmektedir. Özellikle, başını ABD ve Birleşik Krallığın çektiği gelişmiş ülke hükümetleri bilim kurumlarının çıkardığı dergilere ülke içinde ücretsiz olarak çevrimiçi erişimi mümkün kılacak, açık erişim arşivi kurmayı desteleyecek ya da varolan açık erişim dergilerine, kurumsal üyelik ücreti ödeyecek somut uygulamalar gerçekleştirmektedirler. Aşağıda bu gelişmelere kısaca değinilmektedir (Chan ve diğerleri, 2005:8-9; Swan ve Brown, 2004: 8; Harnad, 27 Temmuz 2004).

Amerikan Senatosu milletvekillerinden Martin Sabo, ABD Temsilciler Meclisi'ne kamu kaynaklarıyla desteklenerek ortaya çıkan bilimsel makalelerin telif hakkından muaf tutulmasını isteyen bir önergeyi 2003 yılında sunmuştur. Birleşik Devletler Temsilciler Meclisi'nin bir komitesi de 2005 yılının başlayarak Ulusal Sağlık Enstitüsü'nün (National Institute of Health) desteği ile yayınlanmış makalelerin PubMedCentral (www.pmc.org) da depolanmasını önermiştir.

Birleşik Krallık Avam Kamarası, Bilim ve Teknoloji Komitesi'nin 2004 yılında hazırladığı raporda da, hükümetçe desteklenen bilimsel araştırmaların kurumsal bir arşivde toplanması, açık erişim dergilerinde yayın yapmayı desteklemek üzere yazar ve kurumlara mali kaynakların açılması, açık erişim dergilerinin maliyetlerini karşılama açısından yeni çalışmaların desteklemesi önerilmektedir.

Aslında her iki öneri de temelde aynı amaca hizmet etmektedir. Fakat açık erişim arşivlerinin örgütlenmesi ABD'de ve Birleşik Krallık'ta farklılık göstermektedir. Ancak, OAI uyumlu arşivler karşılıklı işlerlik ilkesine göre çalıştığı için, yayınların hangi arşivde bulunduğu da pek önemli değildir.

5. Açık Erişim Kavramı ve Gelişmekte Olan Bir Ülke Olarak Türkiye İçin Anlamı

Açık erişim kavramının geliştirmekte olan bir ülke için ne anlama geleceğini ortaya koymak için öncelikle geliştirmekte olan ülke kavramını tanımlamak gerekir. Ülkeler gelişmişlik düzeylerine göre sınıflandırılırken, belirli ölçütler göz önüne alınarak Birinci Dünya - İkinci Dünya- Üçüncü Dünya; Kuzey - Güney; Varsıl - Yoksul; Düşük Gelirli - Orta Gelirli - Yüksek Gelirli ülkeler gibi ifadelerden yararlanır. Birinci Dünya - İkinci Dünya - Üçüncü Dünya terimleri, soğuk savaş döneminin bir ürünüdür. Liberal Batı olarak ifade edilen Birinci Dünya ile, Doğu Bloku olarak adlandırılan İkinci Dünya dışında kalan ülkeler, Üçüncü Dünya'yı ifade etmek için kullanılmıştır. Bu nedenle burada yapılan sıralama bir gelişmişlik düzeyini ifade etmez. Kuzey - Güney terimleri ise geliştirmekte olan ülkelerin çoğunun Güney Yarımküre'de yer aldığı fikrine dayanır. Fakat yapılan bu coğrafi ayırımı tıpkı Doğu-Batı ayırımı gibi yanıltıcıdır. Örneğin, Avustralya ve Yeni Zelanda gelişmiş bir ülkedir ve Güney'dedir. Varsıl-Yoksul terimleri ise kişi başına düşen GSMH'yı (Gayri Safi Milli Hasıla) ölçüt almaktadır. ("Developing country", 2005).

Dünya Bankası da bir ülkenin gelişmişlik düzeyini belirlerken gayri safi milli hasılayı bir gösterge olarak alır. Böylece, aslında kolaya kaçan bir yaklaşım sergilenir ve geliştirmekte olan ülkelerin kendi içlerinde ve birbirleri arasındaki türdeş olmayan toplumsal, politik, kültürel ve ekonomik çeşitlilik görmezden gelir (Chan ve Costa: 2004). Bu anlamda ülkeler, ekonomik gelirlerine göre, düşük gelirli ülkeler, alt-orta gelirli ülkeler, üst-orta gelirli ülkeler ve yüksek gelirli ülkeler olmak üzere 4 gelişmişlik düzeyine ayrılır ("Country Classification", 2005).

Yapılan araştırmalar, gelişmişlik düzeyi ile bilimsel bilgi üretimi arasında doğrusal bir ilişkinin olduğunu ortaya koymaktadır. Varsıl ve yoksul ülkeler arasında bilgi üretimi açısından bir uçurum vardır. Bu uçurum o kadar derindir ki, gelir düzeyleri arasındaki farktan yaklaşık olarak 10 kat daha fazla olduğu tahmin edilmektedir (Persaud: 2001). Örneğin, King (2004), geliştirmekte olan 163 ülkenin, dünyanın en fazla atıf alan bilimsel literatürünün yaklaşık % 2.5'ünü üretirken, başını ABD, Birleşik Krallık, Almanya ve Japonya'nın çektiği 8 gelişmiş ülkeninse % 85'ini ürettiğini ortaya koymuştur. Smith de (2002) Medline'da listelenen 3000 derginin yalnızca % 2'sinin geliştirmekte olan ülkelere üretildiği ifade etmektedir (Chan ve diğerleri, 2005:3).

Dünyadaki veritabanı üretimi ve dağıtımında da benzer bir tablo ile karşılaşmaktadır. Kuzey Amerika % 64'lük pay ile ilk sırada yer alırken onu sırasıyla, Batı Avrupa (% 28), Asya (% 4), Avustralya (% 2), Doğu Avrupa (%1), Afrika ve Güney Amerika (%1) izlemektedir. Kısaca, gelişmekte olan ülkelerin veritabanı dağıtımındaki toplam payı % 5'te kalmaktadır (Xuan, 2000:147).

Bilim, ülkelerin, ekonomik, teknik ve sosyal alanlardaki gelişmişlik düzeyini artıracak başlıca stratejik güçtür (İnönü, 2005). Gelişmekte olan ülkelerin, bilimden güç alarak sorunlarını çözmeleri, gelişmiş ülkelerle aralarını daha çabuk kapatmalarına kuşkusuz olanak sağlayacaktır. Bilgi üretiminin kayda değer bölümü gelişmiş ülkelerin elinde olduğuna göre, araştırma sonuçlarının gelişmiş ülkelere gelişmekte olan ülkelere doğru akışını sağlamak, gelişmekte olan ülkeleri güncel kılmayı sağlayacaktır. Ancak, gelişmekte olan ülkelere gelişmiş ülkelere doğru bir akışı yok saymak, hatta Cetto'nun (2000:148) saptadığı gibi ayrımcı davranarak, bu akışı tıkamak, bilimcileri, ele aldıkları sorunun tam bir resmini görmekten alıkoymaktadır. Kaldı ki, gelişmekte olan ülkelerin birbirlerinden öğrenecekleri, en az gelişmiş ülkelere öğrenecekleri kadar değerlidir (Chan ve Costa, 2005:147; Lor ve Britz, 2005).

Konuya Türkiye açısından bakacak olursak, Türkiye, kişi başına düşen yaklaşık 5000 \$'lık GSMH ile, Çin, Meksika, Hindistan, Brezilya Güney Afrika'nın yer aldığı görece tutarlı ve uzun süreli bir ekonomik gelişme ile nitelenen üst-orta gelirli ülkeler sınıfına dahildir. Osmanlı Devleti'nde 18. yüzyılın ikinci yarısında askeri mühendislik okullarıyla başlayan modern bilim, Türkiye Cumhuriyeti için en gerçek yol gösterici olarak kabul edilmiş; hem ekonomik ve teknolojik, hem de toplumsal kalkınma için önemli görülmüştür. Gökçora, (2005: 56-57) ve Köklü'nün, (2001) genel çizgileri ile değindiği gibi tüm gecikmelere karşın bilim ve onun altyapısı konusunda bir çok temel gelişme de yaşanmıştır.

Fakat, ülkemizde hâlâ, bilim politikası oluşturmak ve uygulamaya koymak, bu konuda siyasi iradenin desteğini almak, bilimci yetiştirmek ve araştırma geliştirme için yeterli mali destek sağlamak (Sağlamer, 2005), bilimsel düşüncüyü toplumda egemen kılmak ve ona yaygınlık kazandırmak (İnönü: 2005) konularında temel sorunlar yaşanmaktadır.

Bu durumun doğal sonucu olarak, Türkiye bilimsel bilgi üreten ilk 30 ülke içinde yer alamamıştır (Onat, "bilimsel...", 2005 :14). 1983-2003 bilim politikasında belirlenen üç hedefin de ancak birine ulaşılabilmektedir. Dünya bilim literatürüne katkı açısından, belge türü ayrımı yapılmaksızın, 1983'te 45. sırada olan Türkiye, 1993'te 35. sıraya, 2004 yılında da 21. sıraya yükselmiştir.³ Bu kuşkusuz küçümsenmeyecek bir başarıdır. Çünkü, çoğu gelişmekte olan ülkede görülmeyen bir araştırmacı kapasitesinin var olduğu kanıtlanmıştır. Bu başarıda, gerek TÜBİTAK'ın, gerekse TÜBA'nın mali teşvikleri ve YÖK'ün doçentlik için koyduğu ölçütler arasında Institute for Scientific Information'ın (ISI) atıf dizinlerine giren dergilerde yayın yapmanın yer almasının payı büyüktür. Bu teşvik ve motivasyon, yabancı dergilerde yayın yapma oranını doğal olarak arttırmıştır. (Onat, "Türk...",2005:11-12; Özdaş, 2005: 41-42; Terzioğlu, 2005).

Ancak, nüfusumuza oranladığımız da 21. sıraya geçmemize yol açan 14.156 makalenin bile oldukça az olduğu; bazı bilim alanlarında makale üretimi açısından ciddi temsil eksikliği bulunduğu, Türkiye kaynaklı makalelerin daha çok düşük kaliteli yabancı dergilerde yayımlandığı; bu makalelere yapılan atıf sayısının da az olduğu, ISI'nın yayınladığı atıf dizinlerinin akademik performansın

3 Bu sayılar, ULAKBİM tarafından hazırlanan arama motoru aracılığı ile "Web of Science Atıf İndeksleri Ülkeler Bazında Sıralama" seçeneği kullanılarak elde edilmiştir. Çevrimiçi elektronik adres:<http://arama.ulakbim.gov.tr/wos/index.php?cwid=4>

değerlendirilmesinde mutlak bir ölçüt olarak ele alınmaması gerektiği de dile getirilmeğe başlanmıştır (Gökçora, 2005:59-61; Yamaç, 2005:37; Onat, "Bilimsel...", 2005:5; Terzioğlu: 2000:10).

Yukarıdaki kısa açıklamalardan anlaşılacağı üzere, Türkiye'deki bilimciler, değişik teşvikler ve motivasyonla düşük kaliteli yabancı dergilerde kritik bir yoğunlukta yayın yapacak düzeyde olduklarını kanıtlamışlardır. Fakat yabancı dilde görece kalitesi düşük dergilerde yayın yapmanın tek başına ülke bilimine katkısı yoktur. Yabancı yayınların teşvik edilmesi, kaliteli yerli dergilerin de zararına olmuştur. Örneğin sağlık bilimleri alanındaki yerli dergiler, yurtdışında reddedilen makalelerle, vasatın altındaki derleme ve olgu bildirimleri ile yetinmek zorunda kalmıştır. Bu durumda kaliteyi düşürmek istemeyen yerli dergiler de daha az sıklıkta yayın yapma yolunu seçmişlerdir (Onat, "Türk..." , 2005: 11-12). O halde, ülkemizde bir yandan yerli bilimsel dergilerin kalitesinin artırılması için çalışmalar yapılmalı, diğer yandan da ISI'nın yayınladığı dizinlerde yer alacak kaliteli yerli bilimsel dergi sayısının artırılması için ayrıca çaba gösterilmelidir.

Bilimsel bilgi üretebilmek, üretilmiş olanı bilmeyi gerektirir. Üretilmiş bilginin bibliyografik denetimini hızlı ve eksiksiz gerçekleştirebilmek ise bilgiye erişimi etkin kılacaktır. Milli Kütüphanemiz, yerli dergilerdeki makalelere bibliyografik anlamda erişimi mümkün kılacak bibliyografik veritabanlarını eksikleri ve sorunları olsa da elektronik ortamda da oluşturmuştur. ULAKBİM ise belirli ölçütleri karşılayan bilimsel dergilerdeki makalelerin bibliyografik künye ve özlerini listeleyen, değişik konu alanlarına yönelik e-veritabanlarını hazırlamıştır. Şimdi sıra, bibliyografik olarak erişilebilir kılınmış, dolayısıyla varlığından haberdar olunan ve herhangi bir dergiye yayınlanmak üzere gönderilmiş ya da herhangi bir dergide yayınlanmış olan bilimsel makalelere tam metin erişim sağlayacak bir örgütlenmenin gerçekleştirilmesindedir. Bu örgütlenme, yurt dışında değişik dergilerde yayınlanmış Türkiye kaynaklı makalelere erişimi de mümkün kılacaktır.

Öyleyse, açık erişim kavramı bağlamında, öncelikle hem yurt içindeki, hem de yurt dışındaki bilimsel dergilerde yayınlanmış olan Türkiye kaynaklı makalelere tam metin erişimi mümkün kılacak bir örgütlenmeyi gerçekleştirmek, araştırma alt yapısının etkin, verimli ve ortak kullanımını sağlayacaktır. Yazarlar, makalelerini ya bağlı oldukları üniversitelerde kurulacak olan kurumsal arşivlerde ya da TÜBİTAK-ULAKBİM gibi bilim kurumlarında kurulacak olan konusal arşivlerde depolayarak tüm bilimcilerin erişimine açabilirler.

Bu tür bir uygulama, bilim kurumlarının amaçlarıyla örtüşür ve bu amaçları destekler. Çünkü, bilimciler makalelerini para için değil, kendi tezlerini ortaya koymak için yazıp dergilere gönderirler; hem makalelerinin okunup yankı yaratmasını, hem de başkalarının yazdıklarını en kısa zamanda okumak isterler. İstanbul Üniversitesi öğretim elemanlarına e-dergi kullanımı konusunda yapılan ve değerlendirmesi sürmekte olan bir anket çalışmasında, öğretim elemanlarının ürettikleri makalelere tam metin erişim sağlayacak bir hizmetin üniversite içinde örgütlenmesini, ilk değerlendirmelere göre % 95 oranında benimsedikleri görülür (Dilek-Kayaoğlu, 2005-).

Kaldı ki, Türkiye'de bilimsel dergi sistemi ağırlıklı olarak üniversiteler tarafından finanse edilir. Yabancı dergilerde yayın yapmak isteyen yazarlar çoğunlukla yine üniversiteleri tarafından desteklenir. Üniversitelerin çoğu da kamu üniversitesidir. Öyleyse Budapeşte Açık Erişim Girişimi'nde ifade edilen kamu desteği alınarak üretilmiş olan bilimsel bilgi, teknolojinin yardımıyla tekrar kamuya açılmış olacaktır. Vakıf üniversiteleri de benzer bir mantıkla dergi çıkarttıklarına göre, yayınlamış oldukları

dergilerdeki makalelerin e-kopyasının, elemanlarınca açık erişim arşivlerine gönderilmesine ilke olarak karşı çıkmayacaklardır.

Böylece, Türkiye'deki bilimciler bir yandan, hem kendi ülkelerinde üretilmiş bilimsel makalelere, hem yurt dışında üretilmiş Türkiye kaynaklı bilimsel makalelere, hem de açık erişim kavramını benimsemiş diğer ülkelerdeki bilimsel makalelere ücretsiz ve engelsiz erişimi sağlamış olacaklar, diğer yandan da kendi bilimsel üretimlerinin uluslararası düzeyde erişilebilirliğini kolaylaştırarak okunabilirliklerini artırma olanağı yakalamış olacaklardır. Yalnızca makalelerin değil, tez, teknik rapor ya da öğretim materyallerinin de açık erişimli kılınması eğitim ve araştırmayı da destekleyecektir (Chan vd., 2005).

Yılmaz (2005), ULAKBIM tarafından sağlık bilimleri dergilerine tam metin erişimi sağlayacak bir uygulamanın gerçekleştirilmek istendiğini, açık erişim terimini kullanmadan ifade etmiştir.

Açık erişim dergileri de açık erişim için bir yoldur ama, açık erişim kavramına dayalı olarak örgütlenen açık arşivler, gelişmekte olan ülkeler için daha doğrudan bir yarara sahiptir. Çünkü açık dergiler, giderek sayıları artsa da henüz toplam dergi literatürünün % 5'ini oluşturmaktadır, hem de yazarın makalesi için para ödemesi çok cazip değildir (Chan ve Kosta, 2005:151).

Gerek açık erişim dergilerinde, gerekse açık erişim arşivlerinde biriken makalelere ulusal düzlemde hangi örgütlenme modeli çerçevesinde erişim sağlanacağı ayrıca tartışılması gereken bir konudur. Swan ve diğerlerinin (2005) yaptığı araştırma, her modelin kendine has yarar ve sakıncaları olduğunu göstermektedir. Bu yarar ve sakıncaların ülke koşulları düşünülerek gözden geçirilmesi gereklidir. Ancak, kurulacak herhangi bir açık erişim arşivinin, 'Açık Arşivler Girişimi Üstveri Hasat Protokolü'na uyumlu olması, aranan bir makalenin, hangi açık arşivlerin var olduğu, nerede buldukları ve ne içerdiklerine bakılmaksızın kolayca taranıp bulunmasını mümkün kılacaktır. Ücretsiz olan açık erişim arşiv yazılımlarının Türkçe'ye çevrilmesi de bu uygulamanın etkinliğini arttıracaktır.

Açık erişim kavramı ülkemizde yaygın olarak henüz bilinmemekle birlikte bu kavramın Türkiye'de yaygınlık kazanması için Küçük'ün (2002, 2004), Tonta'nın, (2004, 2005) ve Karasözen'in (2005) değişik kurum ve yerlerde yaptıkları sunumların da burada anılması gerekir. Tonta'nın Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü için doktora öğrencileri ile birlikte oluşturduğu Açık Erişim Arşivi de (Tonta, 2005) bir ilktir.

Bazı gelişmekte olan ülkeler, ürettikleri bilimsel ya da yerel (indigenous) bilginin, açık erişim kavramına sınımlanarak sömürüleceğinden tedirginlik duymaktadır. Bu ülkelerin geçmişte maruz kaldıkları sömürü, bu türden bir paylaşım soğuk bakmalarını anlaşılır kılar. (Lor ve Britz: 2005:70-71; Chan ve Costa, 2005:153). Ancak, bilgi paylaşıldıkça artıyorsa, kullanıldıkça değerini yitirmiyorsa açık erişim kavramından ürkmemek gerekir. Kaldı ki, bilim, Kuzey - Güney vd. ayrımlar yapılmaksızın herhangi bir araştırma konusunda resmin tamamını görmeyi gerektiren bir etkinliktir. Bu nedenle, hem gelişmiş, hem de gelişmekte olan ülkeler açık erişim fikri benimsemeli ve desteklenmelidir.

SONUÇ

Açık erişim kavramının ortaya atılmasının ardında yatan temel neden, kamunun desteklediği bilimsel araştırma sonuçlarının, kamu tarafından tekrar ve üstelik daha fazla para ödenerek satın alınmasını önlemektir. İletişim teknolojisindeki gelişmeler de bir tür katalizör işlevi görünce açık erişim kavramı, hem açık erişim dergileri, hem de açık erişim arşivleri ile uygulamaya geçirilmiştir.

Kamu tarafından desteklenerek üretilen bilimsel bilgiye ücretsiz ve engelsiz erişimi sağlamayı amaçlayan açık erişim, bilimsel iletişim sürecinde yaşanacak radikal bir değişim olarak da düşünülebilir. Çünkü, iletişim teknolojisindeki gelişmelerden yararlanılarak, bilimsel dergi yayıncılığının temelinde yatan ve fiyat artışlarını besleyen çerçeve koşulları değiştirecek yapılar oluşturulmağa çalışılmaktadır. Varolan bilimsel dergi sistemindeki roller yeniden ve kamu malı bağlamında, dolayısıyla kamu yararı gözetilerek belirlenmektedir. Fakat, hem uygulamaya konulan açık erişim modellerinde yaşanan sorunlar, hem de açık erişimin her bilim alanına bir anlamda dayatılmasının bilim dalları arasındaki farklılıkları gözardı ettiği türünden eleştiriler, açık erişim hareketinin beklenen ivmeyi kazanmasını engellemektedir.

Dergiler aracılığı ile gerçekleşen bilimsel iletişim sürecinde karışık bir dönem yaşanmaktadır. Halihazırda, bu süreç, bir yandan ticari basılı dergiler ve onların elektronik kopyaları, ağırlıklı olarak da “Karlı İş” stratejisinin ürünleri aracılığıyla, diğer yandan ticari basılı dergilerde yayınlanan makalelerin daha çok tamamlayıcı bir hizmet niteliğinde açık erişim arşivlerinde depolanmasıyla, öte yandan da salt elektronik açık erişim dergileriyle gerçekleşmektedir. Burada özellikle belirtilmesi gereken, iletişim teknolojisindeki hızlı gelişme potansiyelinin, açık erişim fikrine dayalı modelleri, hatta bilimsel iletişim sürecinin kendisini yeniden ve şimdikinden çok farklı bir biçimde tanımlama ve yapılandırma olanağı getirebileceğidir.

Açık erişim kavramına, Türkiye özelinde baktığımızda, Türkiye, bibliyografik denetimin sorunlu da olsa sağlandığı ama yerli literatüre erişimi mümkün kılan mekanizmalarda çok başlılığın yaşandığı gelişmekte olan bir ülkedir. Bu çok başlılık sınırlı olan kaynakların etkin ve verimli kullanımını engellemektedir. Ülke olarak, İnternet baplantımız görece erken bir dönemde sağlanmış (1993), bu gelişmeyi akademik İnternet alt yapısının oluşturulması izlemiştir. (1997).

Akademik internet alt yapısının, açık erişim kavramı bağlamında öncelikle kamu kaynaklı yerli bilimsel literatüre tam metin erişim sağlayacak açık erişim arşivleri kurularak kullanılması mümkündür. Böylece, ülke içinde kamu kaynakları kullanılarak üretilen bilginin etkin, verimli ve ortak kullanımı sağlanmış olacak, hem de üretilen bilginin uluslararası düzeyde erişilebilirliği kolaylaşacak ve okunabilirliğini artırma olanağı ortaya çıkacaktır. Ülke dışında üretilen güncel bilgiye erişim de kolaylaşacaktır.

Suber’ın dediği gibi, (remowing,2003), bilimsel bilgiye ücretsiz ve engelsiz erişimi evrensel düzlemde sağlamak aslında bir ütopyadır. Çünkü, keşifle sonuçlanan bir araştırma, kamu destekli bile olsa ücret ve lisans engellerine takılacaktır. Ayrıca, giderek daha çok üniversite dışına kayan araştırma ve geliştirme etkinliklerinin sonuçlarına erişmek için de engeller vardır. Başka türden iletişim engelleri de hep var olacaktır. Ama, bu durum, sağlam gerekçelere dayanan açık erişim kavramının ilke olarak benimsemesi önünde bir engel olmamalıdır.

KAYNAKÇA

- Arunachalam, S. (2003). “Information for research in developing countries: Information Technology, ‘friend or foe’ ?”. *Bulletin of the American Society for Information Science and Technology*. June/July. s.16-21. Çevrimiçi elektronik adres: <http://www.asis.org/Bulletin/Jun-03/Arunachalam.pdf> [15.08.2005 tarihinde erişildi].
- Berlin declaration on open access to knowledge in the sciences and humanities*. (22 Ekim 2003). Çevrimiçi elektronik adres: <http://www.zim.mpg.de/openaccess-berlin/berlindeclaration.html> [25.08.2005 tarihinde erişildi].
- Bethesda statement on open access publishing*. (2003). Peter Suber ed. Richmond, Ind.: Earlham College. Çevrimiçi elektronik adres <http://www.earlham.edu/~peters/fos/bethesda.htm> [25.08.2005 tarihinde erişildi].

- Brody, Tim. (2005). *Institutional Archives Registry*. University of Southampton. Çevrimiçi elektronik adres: <http://archives.eprints.org/> [25.08.2005 tarihinde erişildi].
- Boyce, P. (2000). "For better or for worse. Preprints are here to stay." *College and Research Libraries News*, (61): 404-407. Çevrimiçi elektronik adres: <http://www.ala.org/ala/acrl/acrlpubs/crlnews/backissues2000/may4/betterworse.htm> [01.09.2004 tarihinde erişildi].
- Budapest open access initiative*. (2002). L.Chan ve diğerleri. New York: Open Society Institute. Çevrimiçi elektronik adres: <http://www.soros.org/openaccess/read.shtml> [25.08.2005'te erişildi].
- Cetto, A. M. (2000). "Sharing Scientific Knowledge through publications: what do developing countries have to offer ?" *World Conference on Science: Science for the Twenty-first Century, a New Commitment* içinde (148-150). Paris, UNESCO. Çevrimiçi elektronik adres: <unesdoc.unesco.org/images/0012/001207/120706E.pdf> [24.09.2005'te erişildi].
- Chan, Leslie, Barbara Kirsop, Sely Costa, Subbiah Arunachalam. (2005). "Improving access to research literature in developing countries: challenges and opportunities provided by Open Access". World Library and Information Congress: 71th IFLA Conference and Council August 14-18 Ağustos Oslo/Norveç'te sunulan bildiri. Çevrimiçi elektronik adres: <http://www.ifla.org/IV/ifla71/papers/150e-Chan.pdf> [14.08.2005'te erişildi].
- Chan, L. ve S. Costa. (2005). "Participation in the global knowledge commons : challenges and opportunities for research dissemination in developing countries" *New Library World*, 106 (1210-1211):141-163 Çevrimiçi elektronik adres: http://eprints.rclis.org/archive/00002611/01/chan_costa.pdf [14.08.2005'te erişildi].
- "Country classification". (2005). 15 Ekim 2005 tarihinde Dünya Bankası'nın web sitesinden erişildi. Çevrimiçi elektronik adres: <http://www.worldbank.org/data/countryclass/classgroups.htm>
- "Developing country" Wikipedia sitesinden 15 Ekim 2005 tarihinde erişildi. Çevrimiçi elektronik adres: http://en.wikipedia.org/wiki/Developing_country .
- Dilek-Kayaoğlu, H. (2004). "Bilimsel iletişim sürecinde basılı dergiden elektronik dergiye geçiş" *Aysel Yontar Armağanı* içinde. (37-65). yay.haz. Bekir Kemal Ataman ve Mesut Yalvaç. İstanbul: Türk Kütüphaneciler Derneği İstanbul Şubesi.
- Dilek-Kayaoğlu, H. 2005 Temmuz-Aralık ayları içinde üniversitenin web'inde bulunacak olan "İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi'nde Elektronik Dergi Dermesinin Kullanımı" başlıklı anketin değerlendirmesine başlanmıştır.
- The Directory of open access journals*, (2003-), Lund University Libraries. Çevrimiçi elektronik adres: <http://www.doaj.org/> [20.10.2005 tarihinde erişildi].
- Frazier, K. (2001). "The librarians' dilemma: contemplating the cost of the big deal." *D-Lib Magazine*, 7(3): 1-9. Çevrimiçi elektronik adres: <http://www.dlib.org/dlib/march01/frazier/03frazier.html> [05.08.2004 tarihinde erişildi].
- Gökçora, İsmail Haluk. (2005). "Türk sağlık – bilimlerinde yayın niteliği yükseltilmesi: bilim politikaları" Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık 3. Ulusal Sempozyumu (8-9 Nisan 2005 - Ankara) Çevrimiçi elektronik adres: http://www.ulakbim.gov.tr/cabim/vt/uvf/tip/sempozyum3/008_ismail.pdf [15 Eylül 2005 tarihinde erişildi].
- Guédon, J. (2001). "In Oldenburg's long shadow: librarians, research scientists, publishers, and the control of scientific publishing." Creating the Digital Future. Association of Research Libraries Proceedings of the 138th Annual Meeting. Toronto, Ontario May 23-25, 2001'de sunulan bildiri. Çevrimiçi elektronik adres: <http://www.arl.org/arl/proceedings/138/guedon.html> [10.5.2004 tarihinde erişildi].
- <http://oaister.umdl.umich.edu/o/oaister/>. University of Michigan Digital Library Production Service, © 2002-2005.
- <http://arama.ulakbim.gov.tr/wos/index.php?cwid=4>.
- Harnad, Steven. (27 Temmuz 2004). "The UK report, pres coverage, and the Green and Gold Roads to Open Access" [SERIALST@LIST.UVM.EDU'ya gönderilen e-posta mesajı]
- IFLA statement on open access to scholarly literature and research documentation*, The Hauge: IFLA, 5 Aralık 2003. Çevrimiçi elektronik adres: <http://www.ifla.org/V/cdoc/open-access04.html> [14.08.2004 tarihinde erişildi].
- İnönü, Erdal. (2005). *Bilimsel devrim ve stratejik anlamı*. 2.bs. Ankara: TÜBA.
- Johnson, R.K. (2004). "Open access: unlocking the value of scientific research" *The New Challenge for Research Libraries: Collection Management and Strategic Access to Digital Resources*, University of Oklahoma, March 4-5, 2004'te sunulan bildiri. Çevrimiçi elektronik adres: www.arl.org/sparc/resources/OpenAccess_RKJ_preprint.pdf [25.06.2005]
- Karasözen, B. (2003). "Kurumsal Arşivler" *Elektronik Gelişmeler Işığında Araştırma Kütüphaneleri Sempozyumu Bildirileri* içinde (10-16). yay.haz. Fatih Rukancı [ve başkaları]. Ankara: Ankara Üniversitesi. Çevrimiçi elektronik adres: <http://www.humanity.ankara.edu.tr/bilgibelge/bbyfiles/bulentkarasozen.doc> .[29.04.2004 tarihinde erişildi].
- Karasözen, B. (2005). "Açık erişim SPARC ANKOS" 41.Kütüphane Haftası bağlamında yapılan sunum. 30 Mart 2005, ODTÜ

- Ankara. Çevrimiçi elektronik adres: <http://www.ankos.gen.tr/subpage.php?DATAFILE=ANKOSSunumlar.htm&TITLE=SUNUMLAR>
- Keller, A. (2001). "Future development of electronic journals: a Delphi survey." *The Electronic Library*, 19(6): 383-396.
- Kim, H. (2001). "The transition from paper to electronic journals: key factors that affect scholars' acceptance of electronic journals." *The Serials Librarian*, 41(1): 31-64.
- King, D. (2004). "The scientific impact of nations." *Nature*, 430: 311-316.
- Kling, Rob. (2004). "The internet and unrefereed scholarly publishing" *Annual Review of Science and Technology, ARIST*, 38:591-631.
- Kling, R. ve G. McKim. (2000). "Not just a matter of time: field differences and the shaping of electronic media in supporting scientific communication," *Journal of the American Society for Information Science* 51(14):1306-1320.
Çevrimiçi elektronik adres: http://www.slis.indiana.edu/CSI/WP/wp99_02B.html [01.09.2004'te erişildi].
- Köklü, Elif. (2001). *Türkiye'de 1960 Sonrasında Kütüphanecilikteki Yenilikler* Yüksek Lisans Tezi. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Kütüphaneler Genel Müdürlüğü.
- Küçük, M. ve U. Al. (2001). "Metadata kavramı" *Bilgi Dünyası*, 2 (2): 169-187
- Küçük, M. (2002) "Elektronik Dergiler ve Alternatif Yaklaşımlar" *Elektronik Gelişmeler Işığında Araştırma Kütüphaneleri Sempozyumu*, 24 - 26 Ekim 2002, Bolu'da yapılan sunum.
- Küçük, M. (2004). "Bilimsel İletişim ve Alternatif Yaklaşımlar" *Elektronik Yayıncılık Sempozyumu*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dekanlığı, 3 Haziran 2004'te yapılan sunum.
- Lor, P.J. ve J.Britz. (2005). "Knowledge production from an African perspective: International information flows and intellectual property" *The International Information & Library Review*, 37:61-76.
- Onat, Altan. (2005). "Türk tıp yayınları, akademik terfiler ve yerli dergilerde kalite: gözden geçiri ve bir öneri" Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık 3.Ulusal Sempozyumu (8-9 Nisan 2005 - Ankara) Çevrimiçi elektronik adres: http://www.ulakbim.gov.tr/dokumanlar/sempozyum3/003_altan.pdf [15 Eylül 2005 tarihinde erişildi].
- Onat, Altan. (2005). "Bilimsel yayınlarmızdaki artışa niçin sevinemiyoruz?" *Cumhuriyet Bilim Teknik Dergisi* (934):5. *Open access bibliography: liberating scholarly literature with e-prints and open access journal*. (2005) C.W.Bailey (haz.). Washington: ARL. Çevrimiçi elektronik adres: <http://www.escholarlypub.com/oab/oab.htm>
- Öztaş, Nimet. (2005). "[başlıksız]" *Geçmişten geleceğe Türk bilim ve teknoloji politikaları içinde (23-46)*. Ankara: TÜBA
- Persaud, Avinish. (2001). "The Knowledge gap," *Foreign Affairs*, 80(2):107-117.
- Püsküllüoğlu, Ali. (1995). *Türkçe sözlük*. İstanbul: YKY.
- Rowland, Fytton. (1997) "Print journals: Fit for the future" *Ariadne: The Web Version* (7).
- Sağlam, G. (2005). "Açılış konuşması" *Geçmişten geleceğe Türk bilim ve teknoloji politikaları içinde (9-12)*. Ankara:TÜBA
- "Science, technology and innovation for the 21st century" OECD Bilim ve Teknoloji Politikası Komitesi Toplantısı 29-30 Ocak 2004. Final Communiqué: Çevrimiçi elektronik adres: http://www.oecd.org/document/0,2340,en_2649_34487_25998799_1_1_1_1.00.html [29.09.2005'te erişildi].
- Smith, R. (2002). "Publishing research in developing countries." *Statistics in Medicine*, (21): 2869-2877.
- Suber, P. (2003). "How should we define 'open access'" *The SPARC Open Access Newsletter*, (64)
Çevrimiçi elektronik adres: <http://www.earlham.edu/~peters/fos/newsletter/08-04-03.htm> [30.08.2005'te erişildi].
- Suber, P. (2003) "Removing the barriers to research: an introduction to open access for librarians" *College & Research Libraries News*, 64 (2):92-94, 113. Çevrimiçi elektronik adres: <http://www.earlham.edu/~peters/writing/acrl.htm> [30.08.2005'te erişildi].
- Suber, P. (2004-2005). *Open access overview: focusing on open access to peer-reviewed research articles and their preprints*. [Bir açık erişim belgesidir.] Çevrimiçi elektronik adres: <http://www.earlham.edu/~peters/fos/overview.htm> [30.08.2005'te erişildi].
- Swan, Alma P. ve Sheridan N. Brown. (2004). *JISC/OSI journal authors survey report*. Truro, UK: Key Perspectives Ltd.
Çevrimiçi elektronik adres: http://www.jisc.ac.uk/uploaded_documents/JISCOAreport1.pdf [10.06.2005]
- Swan, Alma P. (2005). *Open access self-archiving: An introduction*. Truro, UK Key Perspectives Ltd. Çevrimiçi elektronik adres: <http://www.keyperspectives.co.uk/openaccessarchive/reports.html>
- Swan, ve diğerleri. (2005). "Developing a model for e-prints and open access journal content for UK higher and further education". *Learned Publishing*, 18(1):2005, 25-40. Çevrimiçi elektronik adres: http://www.keyperspectives.co.uk/openaccessarchive/Journalpublications/Eprints_LP_paper.pdf [15.08.2005'te erişildi].

- Tenopir, C. (2004). "Online scholarly journals: how many?" Çevrimiçi elektronik adres: <http://libraryjournal.com/index.asp?layout=articleprint&articleID=CA374956> [1.9.2004].
- Terzioğlu, (2000). "Üniversite yasası için bir öneri" *Üniversite yasası içinde* (7-11). Ankara: TÜBA
- Terzioğlu, T. (2005). [başlıksız] *Geçmişten geleceğe Türk bilim ve teknoloji politikaları içinde* (47-65). Ankara: TÜBA
- Testa, James and Marie E. McVeigh. (2004) "The Impact of Open Access Journals: A Citation Study from Thomson ISI," Çevrimiçi elektronik adres: <http://www.thomsonscientific.com/media/presentrep/acropdf/impact-oa-journals.pdf> [15.10.2005'te erişildi].
- Thorin, S. (2003). "Global changes in scholarly communication." Çevrimiçi elektronik adres: <http://www.arl.org/scomm/disiplines/Thorin.pdf> [01.09.2004'te erişildi].
- Tonta, Y. (2004). "Bilimsel iletişim ve açık erişim: bilgi erişim sorunlarımızın çözümünde açık erişimden nasıl yararlanabiliriz?" (Davetli bildiri) *Akademik Bilişim '05, 2-4 Şubat 2004, Gaziantep*. Sunuş slaytları – PDF için: Çevrimiçi elektronik adres: <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~tonta/yayinlar>
- Tonta, Y. (2005). "Açık erişim ve kurumsal arşivler." 41. Kütüphane Haftası Dijital Kültür ve Yeni Nesil Kütüphaneler 28 Mart – 3 Nisan 2005, Ankara. (Sunuş slaytları – PDF /<http://yunus.hacettepe.edu.tr/~tonta/yayinlar>
- Velterop, J.J.M. (2005). *Open access publishing and scholarly societies: a guide*. New York, Open Society Institute. Çevrimiçi elektronik adres: http://www.soros.org/openaccess/scholarly_guide.shtml [1.08.2005'te erişildi] www.pmc.org www.acik-erisim.hacettepe.edu.tr
- World summit on the information society, WSIS (10-12 December 2003, Geneva) Geneva Plan of Action* WSIS-03/GENEVA/DOC/0005. Çevrimiçi elektronik adres: <http://www.itu.int/wsis/docs/geneva/official/poa.html>
- Willinsky, J (2003). "Nine flavours of open access scholarly publishing" *J Postgrad Med*, (49/3):263-267. Çevrimiçi elektronik adres: <http://www.jpgmonline.com/article.asp?issn=00223859;year=2003;volume=49;issue=3;spage=263;epage=267;aurlast=Willinsky>
- Willis, J. (1995). Bridging the gap between traditional and electronic scholarly publishing. EDUCOM Conference, Oregon. Çevrimiçi elektronik adres: <http://www.coe.uh.edu/~brobin/Educom95/EducomJW/> [28.08.2005]
- Xuan, Wang.(2000). "The development of the Internet in China and its influence on sharing of scientific information" *World Conference on Science: Science for the Twenty-first Century, a New Commitment* içinde. (148-150). Paris: UNESCO. Çevrimiçi elektronik adres: unesdoc.unesco.org/images/0012/001207/120706E.pdf [24.09.2005'te erişildi]
- Yamaç, Kadri. (2005). "Atamalar ve akademik yükseltmelerde Türkçe yayınlar" Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık 3. Ulusal Sempozyumu (8-9 Nisan 2005 - Ankara)'da sunulan bildiri. Çevrimiçi elektronik adres: http://www.ulak.net.tr/dokumanlar/sempozyum3/005_kadri.pdf [15 Eylül 2005 tarihinde erişildi].
- Yılmaz, Tuğrul. (2005). "Açılış konuşması" Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık 3. Ulusal Sempozyumu (8-9 Nisan 2005 –Ankara) Çevrimiçi elektronik adres: <http://www.ulak.net.tr/dokumanlar/sempozyum3/000A2.pdf> [15 Eylül 2005'te erişildi]

SUMMARY

The main underlying reason for the concept of open access is to prevent repurchasing of the publicly founded scholarly research by the public. Open access, which seeks to ensure unrestricted access and dissemination of the scholarly research, may be thought as a radical change for the scientific communication process. With the help of the developments in the communication technology, structures which would change the framework underlying scholarly periodical publication and nurturing price increases are being formed. Yet, both the problems experienced in practice of the open access models and also the differences between scientific fields prevent the open access movement to gain the expected momentum. However, what should be specifically noted here is that the rapid development in the communication technology has the potential to lead the restructuring of the scientific communication process.

When we look at the concept of open access in respect of our country, Turkey is a developing country where bibliographic control is achieved despite the problems and where there are the multiple authorities

in the mechanisms allowing access to local literature. This multiple authority state prevents effective and efficient utilization of restricted resources. However, the scientists in Turkey have proven that they are at a level to publish at a critical intensity in foreign periodicals by various subsidies they have received. However, publishing in relatively low quality, foreign periodicals does not make a contribution to the science of the country itself. Furthermore, subsidization of foreign publications has been to the detriment of the quality of local periodicals. For example, in the field of health sciences, local periodicals have had to suffice with articles which were refused by the foreign publishers and below average complications and case studies. For this reasons, the local periodicals, which did not want to decrease quality, have chosen to publish less frequently. Then, what is required is to enhance the quality of local scholarly periodicals and encouraging publishings in these periodicals. As a result of this, higher quality local scholarly periodicals will be included in the citation indexes published by Institute for Scientific Information.

Internet infrastructure has been founded in a relatively early period in Turkey. It is possible to make use of this infrastructure in terms of the concept of open access, can be achieved by establishing open access archives which allows full text access to local scholarly literature of public origin. As a result of this, it will be ensured that the publicly founded scholarly research generated in the country will be used effectively, efficiently and commonly; besides the accessibility of the scholarly research generated in the country will be facilitated internationally. Furthermore, access to current research generated by Turkish researchers on abroad will also be easier.

As Suber has mentioned (removing.,2003), achieving unrestricted access to scholarly research universally is actually an utopia. Because, any publicly founded research resulting as a discovery will be facing fee and license restrictions. Also, there are restrictions to access the results of the research and development activities which are progressively shifting outside the university. Other types of communication restrictions will always be present. However, this should not constitute an obstacle against the concept of open access which is based on sound justifications.